

LA REALITAT COM A MATÈRIA PRIMERA: CRISIS I CONFLICTE EN LA NARRATIVA DE FRANCESC SERÉS

JÚLIA OJEDA-CABA

LICMES - IDENTIFICAT, Universitat Oberta de Catalunya

1. INTRODUCCIÓ

Podríem dir que en l'obra de Francesc Serés es poden estudiar tres tipologies de crisis: la crisi migratòria, la crisi econòmica i la crisi nacional. Aquest article, que consta de dues parts, se centra, en primer lloc, en l'esclat de la bombolla immobiliària que va tenir lloc a finals del 2007, principis del 2008, que va propiciar la crisi financera, i en l'articulació del model econòmic i urbanístic que hi havia al darrere. I en segon lloc, es tractarà la qüestió del conflicte nacional català. Així doncs, deixo al marge la crisi migratòria, ja tractada i analitzada per estudiosos de la literatura com Mercè Picornell (2018) o Àlex Matas Pons (2017), o per l'antropòloga Montserrat Clua (2015), tot i que de manera inevitable en algun moment m'hi referiré.

El capítol present recull només tres textos de l'obra seresiana: *La pell de la frontera* (2014), *La casa de foc* (2020) i *La mentida més bonica* (2022). Ho plantejo així per una qüestió principalment temporal, és a dir, vull ocupar-me, en un primer moment, de les obres publicades després de l'esclat de la crisi econòmica del 2008, i també de les que ha escrit després de l'esclat del procés independentista i el respectiu naufragi d'aquest, per dir-ho metafòricament. Així doncs, la primera part del text la dedicaré a fer encaixar la dimensió històrica, temàtica i política de la narrativa de Serés dins del marc de les narratives de la crisi i la postcrisi. I en la segona, em centraré a exposar fins a quin punt bona part d'aquests textos també poden ser llegits com a discursos que constitueixen un veritable desafiament al que jo anomeno Cultura de la Normalització o CN.

Una darrera puntualització: tot i que en un primer moment volia incloure la qüestió del treball de manera més extensiva, finalment

l'abordaré només de manera tangencial. El treball és una constant en la literatura de Francesc Serés; ho és per presència o per absència, i les dues crisis centrals representades en la seva literatura, tant la migratòria com la financera, hi estan directament i òbviamment relacionades. Ambdós fenòmens serveixen també com a punts d'inflexió a través dels quals podem resseguir els contrastos entre el que hi havia abans: la bonança, les oportunitats laborals i un cert miratge perdurable de seguretat; i el que hi ha després: recessió econòmica, atur, desesperació i incertesa generalitzades.

2. LA NOVEL·LÍSTICA DE SERÉS COM A NARRATIVA DE LA (POST)CRISI

Entrant ja en matèria, cal tractar *La pell de la frontera* (2014) com un dels textos fundacionals que ens permet entendre fins a quin punt l'esclat de la bombolla immobiliària l'any 2008 va suposar una veritable disrupció històrica. El text de Serés, a cavall entre la crònica social i autobiogràfica, l'etnografia i la literatura de viatges va generar uns nous marcs de visibilitat i va ensenyar-nos noves i altres maneres de mirar. Ho va poder fer, però i sobretot, perquè malgrat que l'autor havia deixat enllestit el llibre l'any 2006, ell mateix va ser conscient fins a quin punt la crisi ho canviava tot (ROGER 2014) i calia reescriure'l. Serés ho admestia així en una entrevista amb Anna Ballbona al setmanari *El Temps*: «L'aparició de la crisi demanava un altre tipus de enfocament, de narrativa... Tenia dues opcions: publicar el llibre i que envellís molt de pressa perquè no contemplés això, o refer una part important, no tan sols perquè penso que s'havia de refer sinó perquè hi havia una qüestió de mirada, de l'estètica, de representativitat social» (BALLBONA 2014: 64).

Al llarg de la meua intervenció intentaré demostrar com la narrativa de crisi i de postcrisi de Serés s'acciona per mitjà dels conflictes que, a partir d'un determinat moment, travessen el país i obliguen l'escriptor a fer-se'n càrrec. A més, veurem com, en general, la classe mitjana, fortament afectada per l'impacte del daltabaix financer, és el subjecte d'aquestes representacions literàries. De fet, ja al 2006 i al 2007, respectivament, l'autor havia publicat *La força de la gravetat* i

La matèria primera, que també s'han d'entendre com a cròniques prematures dels malestars i les contradiccions d'aquesta classe mitjana catalana i la seva relació amb el treball. Cròniques, històries i relats que per a l'escriptor constitueixen la matèria primera del país. No obstant això, convé assenyalar que la representació d'aquesta classe social no se'ns presenta de manera aïllada respecte a les ficcions que es produeixen amb altres estrats o capes de la població, i que també ho fa a partir de la confrontació amb la percepció que la classe mitjana té de si mateixa. Analitzar-ho des d'aquesta perspectiva permet explorar com les obres, a partir d'un doble pla històric, connecten el passat recent de la Guerra Civil, el Franquisme, la Transició i els primers anys de la democràcia amb el present de crisis múltiples. Aquest fet ens obliga a situar part d'aquestes narracions dins d'un paradigma temporal, històric i material que Germán Labrador ha denominat «la temporalitat de la crisi» (2014). Segons l'investigador, aquesta temporalitat pot ser entesa «as a distinct historical period (a chronotope), whose contours become visible in the shared awareness of finding oneself exposed to a new distributions of biopolitical violence» (LABRADOR 2014: 245). En aquest sentit, doncs, es fa evident fins a quin punt la incorporació de l'obra de Serés dins d'aquest marc cronotòpic permet visibilitzar les desigualtats, les tensions i la fragilitat de les estructures materials i simbòliques sobre les quals s'havia articulat el relat de la normalitat democràtica i el progrés econòmic de la Catalunya autonòmica, especialment durant l'oasi pujolista, i que amb l'esclat de la bombolla immobiliària i el consegüent cicle d'austeritat i retallades pressupostàries, seran impossibles d'obviar.

Existeix un consens generalitzat entre la majoria dels estudiosos que s'han ocupat d'interpretar les relacions entre la crisi econòmica del 2008 i les narratives que n'han sorgit al voltant que cal entendre el crack financer com un moment definitiu que va suposar, cito ara Federico López-Terra, «el cuestionamiento del gran proyecto integrador surgido de la posguerra» (dins CLAESSON 2019: 123). I que, a més a més, en el context de l'Estat espanyol va tenir les seves ramificacions, per una banda, en un esgotament dels pactes sorgits de la Constitució de 1978, és a dir en una crisi també constitucional, qüestió que sobretot va evidenciar i mobilitzar el 15M. La crisi de 2008 també

provoca, altrament, un augment de l'independentisme català, que entre altres coses posa de relleu també una crisi política i territorial, que ja havia començat a aflorar amb la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut català l'any 2011. D'aquesta manera, vull deixar palès que part de les narratives de crisi serveixen també per fer emergir aquelles estructures i convencions que en èpoques més estables tendeixen a fer-se transparents i a ser normalitzades (CLAESSON 2019). El que plantejo, en definitiva, és que l'esclat de la bombolla especulativa és la part més visible del període de postcrisi, tal com jo l'anomeno, que s'inicia a partir del 2010, però no l'única (OJEDA-CABA 2021: 156). Així doncs, les narratives de la crisi serien aquelles que van irrompre per escurçar les distàncies entre la història social i global del fenomen macroeconòmic i les microhistòries individuals i locals, rellant així també una certa distància epistemològica entre l'home, les dinàmiques sistèmiques del món i els seus metarrelats anònims i abstractes, que aportaven matisos conceptuals i un marc de subjectivització afectiva (OJEDA-CABA 2023). Ho recull així Serés a *La pell de la frontera* o a *La casa de foc*, respectivament:

Ara n'hi ha molts [d'immigrants] que comencen a pensar que potser no la van encertar, et diuen que potser es van equivocar de país i que altres familiars que van decidir anar a França o Alemanya han estat més afortunats. [...] «Equivocar-se de país»... La caiguda de l'economia els horroritza, però l'estancament no és un mal menor. No han vingut aquí a sobreviure ni a anar passant. Volen progressar i l'economia del país no els deixa. Els país no els deixa, em repeteixen. (SERÉS 2014: 252-253)

La crisi, les seves causes i les seves conseqüències estan sobreexplicades. La categoria és coneguda i les anècdotes també, però les expectatives particulars s'han de descriure perquè l'oblit té una força abassegadora. (SERÉS 2020: 291)

Al seu torn, bona part d'aquestes dues novel·les són també un exercici d'indagació a l'entorn de la naturalesa específica del model immobiliari espanyol i, més concretament, català. Per bé que l'esclat de la bombolla immobiliària formava part d'una lògica especulativa

d'escala global, sabem que particularment a l'Estat espanyol existien unes dinàmiques internes pròpies. La dràstica caiguda de promotors immobiliaris, l'augment de l'atur i el descens general de l'activitat econòmica en poc més d'un any, entre finals de 2007 i començament del 2009, va deixar en evidència les arrels «locals» (OBSERVATORIO METROPOLITANO 2011: 15, 16) d'un model econòmic estatal que, segons han analitzat José Manuel Naredo i Antonio Montiel en el llibre *El modelo inmobiliario español y su culminación en el caso valenciano* (2011), s'havia estat gestant durant el franquisme i que va culminar amb l'arribada de la democràcia i l'adhesió a la Unió Europea. En aquesta mateixa direcció, Köhler ha assenyalat fins a quin punt la història econòmica d'Espanya ha demostrat que només ha estat capaç de generar forts creixements econòmics i laborals a cop de bombolles excepcionals que després es converteixen en greus crisis (2017: 56). Així doncs, el nucli central d'aquest model basat en cicles d'activitat constructiva a cop d'especulació immobiliària centrada en la *financiarització* del sòl i el monocultiu del totxo va tocar sostre i va arribar a condicionar de ple tota l'economia de l'Estat espanyol, de manera més intensa que en d'altres països europeus (NAREDO & MONTIEL 2011: 17). A més, en paral·lel s'articulava, a Espanya i per extensió també a Catalunya, tot un metarelat nacional-normalitzador (2016: 166), diu Labrador, basat en el creixement perpetu i el progrés infinit, que també farà estralls amb la crisi. És a dir, que la societat catalana havia participat, des de tots els seus estrats, de l'engruiximent de la seva pròpia bombolla simbòlica i moral. I cito novament *La casa de foc*:

L'afany de la vida perfecte comparada amb la dels altres també arribava al Sallent i es replicava en desitjos, hàbits i discussions. Hi havia una competició per veure qui tenia la casa més arreglada, els objectes més interessants, els mobles més ben restaurats i la mínima distància de la felicitat possible, una mena de reproducció de la bombolla immobiliària en forma de bombolla moral. (SERÉS 2020: 275)

Aquesta altra bombolla presentava dues potes principals. Per una banda, la relació entre un relat nacional i nacionalitzador (LABRADOR 2016) de classe mitjana que vinculava l'accés a un habitatge de propietat privada, via crèdit hipotecari, com una garantia d'ascensor social. I de

l'altra, la situació d'insuficiència pressupostària amb què comptaven la majoria d'ajuntaments que propiciava el finançament a partir d'ingressos associats a projectes d'urbanització, deixant via lliure a cobraments irregulars i dinàmiques corruptes. Es produïa així, expliquen Naredo i Montiel, una triple aliança, entre promotors, constructors i polítics locals amb competències en urbanisme que promocionaven i duïen a terme pràctiques de cacics (2011: 25). Un exemple d'aquesta dinàmica queda ben explicat a *La pell de la frontera* dins del diàleg que mantenen Jonas, un arquitecte espanyol, i el mateix Serés, durant l'estada a la residència Ledig House, a Nova York, l'octubre del 2011:

-... parlem, és clar, de la crisi. És promotor d'obres i jo ho ha estat a Nova York, al Regne Unit i a Espanya... I té una mansió... a Estepona. Diu que val la meitat que quan la va comprar.

-El pitjor negoci és que hem vist com s'enfonsava un país, la tristor és el pitjor negoci. A Estepona, la gent ni surt de casa... Andalusia està enfonsada.

Potser ha arribat el moment d'anar-se'n d'Espanya. Allà no s'hi pot fer res, a hores d'ara.

-¿I abans sí?

-Abans tot eren facilitats i més si sabies quines tecles tocar.

-... Espanya és el lloc on les lleis estan pitjor. És el país més trampós que he trepitjat. No he vist mai un país on el Govern i les institucions es passin tant les lleis per l'aixella.

-... A Espanya les tecles són a tot arreu, tothom té les portes. Els alcaldes, els bancs, els promotors i fins i tot els espanyols, els clients. (SERÉS 2014: 45)

Així mateix també ho explicita el narrador de *La casa de foc*:

Hi he pensat sovint, en tots aquests empresaris i industrials de la comarca, tan bufats durant els anys de bonança, com han acabat rosegant claus dels uns contra els altres, com han amagat la derrota d'haver comprat uns mobles o uns quadres a preus infladíssims. [...] Uns ho havien fet per sentir-se participants d'una alta societat fictícia; els altres per aconseguir contractes, i encara uns últims, dipositaris d'un sentit històric local indiscutit, perquè era el que s'havia fet tota la vida. Tot era fals. (SERÉS 2020: 171)

Aquest paradigma urbanístic, conclouen Naredo i Montiel, funcionava, i funciona encara avui, a base de polaritzar el territori a partir de grans nuclis econòmics —l'àrea metropolitana de Barcelona en seria l'exemple per excel·lència— que funcionen com a captadors de capital, població, recursos, serveis, etc. i generen així dinàmiques de despoblament massiu, especialment al rerepaís. De fet, una dada força esfereïdora és que durant el cicle immobiliari anterior a l'Estat espanyol es van registrar àrees de despoblament només presents a Europa en el desert lapó o en les proximitats del Cercle Polar Àrtic (NAREDO & MONTIEL 2011: 24). Així doncs, l'Estat espanyol va ser líder europeu de l'auge immobiliari, però també ho fou del seu risc: endeutaments, hipoteques, preferents... que va provocar unes conseqüències econòmiques i socials devastadores. Es passava així de l'eufòria i la prosperitat infinites sota la premissa gairebé dogmàtica que «el totxo no baixaria mai» a l'austeritat i a les retallades de pressupost públic de l'època de la recessió.

3. EL CAS CATALÀ: *LA FI DEL MÓN TAL COM L'HAVÍEM CONEGUT* (2013)

S'ha acabat el temps d'aquest llibre, que va començar fa anys [...] El país ha canviat. Els pitjors pronòstics que es llegeixen entre les línies de *La força de la gravetat* i de *La matèria primera* s'han acomplert. No és que s'hagin convertit en realitat, ja hi eren mentre als mitjans es descriu una aparença de prosperitat... Tot era paper, només calia bufar una mica perquè comencés la pitjor crisi econòmica que es recorda i que ens marcarà a tots per molts anys. Les previsions diuen també que el recorregut d'aquell país que vaig començar a dibuixar a *La força de la gravetat* tindrà a partir d'ara trencants i direccions diferents. (SERÉS 2014: 307)

Aquest és un fragment inclòs dins del darrer capítol de *La pell de la frontera*. Un darrer moment del llibre que ens retorna a les 17.14 hores de l'11 de setembre de 2013, quan encara tot era possible. Tant és així que aquesta última constatació que fa l'autor abans de concloure l'obra em serveix per entendre l'especificitat de les narratives catalanes de postcrisi, és a dir, aquelles que s'escriuen després de l'impac-

te tant de la crisi econòmica com de l'esclat del procés independentista, perquè retornant a Serés: «Els nous relats necessitaran incloure el procés d'independència. El temps s'ha accelerat: la crisi ha estat fulgurant, la immigració ha modificat el mapa del país i la situació política ho canvia tot» (2014: 307).

El cert és que una de les qüestions principals que s'ha atès molt lateralment dins dels estudis sobre narratives de la crisi i de la postcrisi dins del context de l'Estat espanyol és fins a quin punt la situació de la crisi econòmica va ser, segons Kathryn Crameri (2014), el factor més important per al creixement massiu de l'independentisme català. De fet, l'estudiosa apunta que el canvi de discurs que van adoptar polítics com Josep Lluís Carod-Rovira apostant per les tesis del «sobiranisme pràctic» va ser definitiu. El gir va consistir bàsicament a desplaçar aquells elements que havien definit històricament la catalanitat (la llengua, la cultura i la identitat) en favor d'arguments proindependentistes que sentenciaven que el cost de romandre a Espanya era acceptar —en temps de desocupació massiva, recessió econòmica i austeritat— les limitacions de la capacitat de Catalunya per créixer econòmicament i poder garantir el benestar de tots els catalans. La popularització dels discursos al voltant d'aquest «catalanism of-well-being» (2014: 55), diu Crameri, va generar un nou horitzó d'expectatives que va substituir, en part i encara que de manera purament retòrica, els greuges i els efectes de la crisi econòmica i les polítiques de retallades en el sector públic ben implementades pel govern de Mas i Mas-Colell. A hores d'ara sabem que les principals forces polítiques catalanes, independentment del perfil del seu electorat, van coincidir en la promoció i la socialització de la premissa fràgil i fantasiosa que els catalans estarien molt millor econòmicament si Catalunya fos un país independent. Aquesta mateixa tesi es formulada a així a *La mentida més bonica*:

L'argument principal que es feia servir per atreure més gent cap a l'independentisme va venir de la gent d'ordre; s'aniria de la llei a la llei, hi hauria seguretat jurídica, els comptes corrents continuaren funcionant i els documents notariais serien tan vàlids com quan érem espanyols. Massa bo, massa bonic i massa barat per ser veritat, deia en Pere. I aquí

és on en Carles i la Marina no li sabien tornar l'argument perquè no volien tornar al buit. (SERÉS 2022: 153)

Aquest fragment de *La mentida més bonica* em serveix per enllaçar amb el darrer punt de la meua proposta, que és analitzar com una part de la narrativa de Serés també pot ser llegida com un desafiament o com un relat que entra en disputa amb el que jo he conceptualitzat com a Cultura de la Normalització o CN. En aquest sentit, parteixo del concepte Cultura de la Transició, popularitzat també com la CT, plantejat per Guillem Martínez (2012) en tant que paradigma cultural que permet sostenir, en gran part, la fantasia de la normalitat democràtica espanyola, qüestió ben estudiada per Luisa Elena Delgado en el seu llibre *Una nació singular* (2014). El que proposo és pensar específicament com funciona la Cultura de la Normalització o CN, que és un terme que presenta clares ressonàncies amb la idea de la CT, atès que també m'interessa recollir-ne tant les sinergies com les connexions que hi ha entre un i altre model. En aquest sentit, proposo entendre el projecte de la Normalització pujolista com una reproducció a petita escala, encara que amb les seves especificitats, de la CT espanyola, que forma part d'una mateixa operació d'Estat, que, per una banda, tenia per objectiu desactivar el potencial disruptiu de la cultura; i, per l'altra, assentar les bases d'un nou ordre polític i d'una manera concreta de fer les coses, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat. D'aquesta lectura, se'n desprèn la possibilitat de pensar en el projecte de la Normalització en tant que paradigma cultural hegemònic català, homologable al de la CT. Conseqüentment, penso en la Cultura de la Normalització o CN com un veritable projecte polític i cultural amb caràcter civilitzatori i de construcció de subjectivitats polítiques, que estableix una manera de fer les coses i un discurs oficialment concrets. Aquest comparteix amb la CT esquemes de representació simbòlica similars, mecanismes d'institucionalització —encara que més dèbils i sovint també amenaçats per la mateixa CT— i agents públics encarregats de garantir i legitimar-ne la implementació. Encara que comparteixo l'anàlisi que va fer Josep-Anton Fernández en l'emblemàtic llibre *El malestar en la cultura catalana* (2008), al voltant de la crisi que pateix el projecte de la Normalització des de

finals dels anys vuitanta, defenso que aquest no desapareix mai en tant que paradigma cultural i polític predominant. Si bé és evident que aquesta hegemonia cultural és de condició dèbil i precària, com diria diria Edgar Illas (2016), és també eminentment principatina. Això vol dir que es pensa com un model de construcció d'identitat cultural, nacional i lingüística exclusivament lligada al Principat de Catalunya, deixant-ne al marge la resta de territoris de parla catalana de l'Estat espanyol: el País Valencià, les Illes i la mateixa Franja de què ens parla Serés. Així doncs, cal destacar que allà on el marc de la CN s'ha institucionalitzat ha promogut i promou una manera concreta de fer i pensar la cultura: centralitzada, estandarditzada i despolitzada, que sota el discurs de la normalització i la normativitat exclou tot allò que no pot assemblar. Un dels personatges de *La mentida més bonica*, i cito:

li diu la Transicioneta, a la Transició catalana, un canvi generacional, la mutació d'un partit en un altre i de l'altre al primer, alguns ajustaments empresarials i pactar un temps de feblesa després d'haver-la vessat. (...) la Transicioneta, ara manaran uns altres amb el permís de Madrid i sota el seu control, com ha estat sempre. I si volen alguna cosa, hauran d'acceptar la subordinació com ho feia Pujol. La diferència entre aquests nous i Pujol és que aquella Espanya encara no s'havia pres la mida a si mateixa, diu, i ara ja es coneix tant que li fa nosa qualsevol cosa que no sigui ella. (SERÉS 2022: 153).

El que jo plantejo és que és precisament amb l'esclat de la crisi catalana i l'augment de l'independentisme dins del cicle de postcrisi quan es produeix la paradoxa que permet visibilitzar d'una nova manera tant les costures de la CN, en tant que, i com evidencia la citació anterior, aparell de reproducció ideològica de la fantasia institucional autonomista catalana, com la base de la seva pròpia configuració. Això no és altra cosa que la constatació que per bé que l'independentisme català contemporani va voler trencar amb l'harmoniosa convivència que havia existit amb l'Estat i la CT, el fet de revalidar i reproduir les mateixes lògiques normalitzadores de la Cultura de la Normalització de l'autonomisme fa palès que el límit, i això és el que ens explica *La mentida més bonica*, no va ser només la repressió i l'oposició espanyoles, sinó que sobretot ho va ser també aquesta cul-

tura política, que en la darrera novel·la de Serés es defineix a partir d'escenes com aquestes:

—«El 2014 la paraula conflicte era tabú, a Catalunya, com gairebé sempre». —Doncs així, la pregunta és: què estaríeu disposats a perdre, per la independència? No ho sé... Un mes sense nòmina? Dos? Tres? Quants? —va preguntar com qui es treu un paper doblegat de la butxaca, el desplega amb cura i llegeix la frase lentament, fins a l'interrogant final. (SERÉS 2022: 29)

En definitiva, el que plantejo és que la CN es revalida com a paradigma cultural hegemònic també dins l'independentisme. Aquest fet fa evident fins a quin punt l'estat de crisi endèmic i el malestar respectiu que provoca, i pel qual sembla que travessa la Normalització des del pujolisme, és constitutiu i representatiu de la precarietat del seu propi estatus en l'intent de sostenir la fantasia de normalitat, de la qual la política i la societat catalana han esdevingut totalment dependents, sent incapaces de plantejar-hi una alternativa o una superació. Les lògiques normalitzadores d'aquest model van estar marcades, per una banda, pel marc retòric general al voltant de la idea de la construcció d'un «país normal» i a la generació d'un horitzó d'expectatives centrat en la conversió, gairebé a cost zero, en un nou estat dins la Unió Europea. I per l'altra, van estar condicionades per la cooptació institucional i electoralista per part dels principals partits catalans i els aparells de reproducció ideològica autonòmics (mitjans de comunicació, editorials, tertulians, productes audiovisuals...) que van promoure una idea concreta, limitada i en part domesticada, tant de les formes de protesta, com de l'autopercepció i l'autodefinició d'aquesta mateixa. Només cal pensar en les manifestacions pacífiques, cíviques i organitzades sota consignes com «Som gent de pau» o «Ni un paper al terra» o en els lemes de «La revolució dels somriures». Aquest fenomen, al seu torn, també va comportar una criminalització i una marginalització d'altres propostes discursives o polítiques, però sobretot va contribuir a engruixir el relat, la fantasia i *la mentida més bonica*. Mentida que només es va veure desbordada o que va ser popularment veritable, com també recull Serés, en moments com l'1 d'octubre o durant les protestes del Tsunami. La definició que exemplifica a la

perfecció com va funcionar aquesta revalidació de la CN durant el Procés, la trobem recollida a les pàgines finals de *La mentida més bonica*:

Li feia gràcia, a la Marina, aquella sensació d'ordre a les manifestacions. Els trams de colors, les aplicacions per demanar lloc al costat dels amics, l'alegria amenitzada per grups de música amb cançons boniques, la lletra de les quals sempre era canviar les coses per bé. A les lletres de les cançons mai no hi havia drogues, ni maldats, ni zones fosques. Eren manifestacions, demostrar que s'era bo i que sent bo es podia tenir la recompensa de la història. Els manifestants havien demostrat civisme, persistència i havien argumentat raons democràtiques. Havien de ser escoltats, tot això és tan cert com que les manifestacions van existir. Tants milions de persones al carrer i tant d'ordre. Vist des d'avui era com si tothom fos conscient dels límits i aquella repressió col·lectiva que els ordenava dir que no hi havia un sol paper al terra fos un lligam amb el passat. (SERÉS 2022: 268)

Deia Xavier Pla, en una entrevista a Vilaweb (Serra 2023), que la funció de la literatura, a propòsit de l'obra de Serés, és també ensenyar-nos una Catalunya lletja, o una Catalunya que crema, que diria l'autor de Saidí. Ensenyar-nos, en definitiva, diu Pla, a mirar la realitat. El contingut d'aquestes pàgines i les reflexions que hi he abocat han volgut, sobretot, demostrar i corroborar aquesta tesi.

BIBLIOGRAFIA

- ANTETAS (2018): Josep Maria Antetas, *Espectros de octubre (per)turbaciones y paradojas del independentismo catalán*, Barcelona: Sylone.
- BALLBONA (2014): Anna Ballbona, «Tens possibilitat de literatura quan hi ha un desplaçament», entrevista a Francesc Serés, *El Temps. Cultura*, núm. 1592, ps. 64-65. També disponible en línia <<https://traces.uab.cat/record/98478?ln=ca>> [Consulta: 9 de març de 2023].
- CLAESSON (2019): Christian Claesson, *Narrativas precarias. Crisis y subjetividad en la cultura española actual*, Asturias: Hoja de Lata.
- CLUA (2015): Montserrat Clua, «De Salou a Saidí. En la pròpia pell i en la dels altres», *Núvol*, 11 d'agost. En línia <<https://www.nuvol.com/lli>>

- bres/de-salou-a-saidi-en-la-propia-pell-i-en-la-dels-altres-28288> [Consulta: 9 de març de 2023].
- CRAMERI (2014): Kythrin Crameri, «*Good bye, Spain?*» *The Question of Independence for Catalonia*, Sussex: Sussex Academic Press.
- DELGADO (2014): Luisa Elena Delgado, *La nación singular. Fantasías de la normalidad democrática española (1996-2011)*, Madrid: Siglo XXI España.
- FERNÁNDEZ (2008): Josep Anton Fernàndez, *El malestar en la cultura catalana*, Barcelona: Empúries.
- ILLAS (2016): Edgar Illas, «Precariedad política e independentismo catalán», dins María del Palmar Álvarez-Blanco i Antonio Gómez López-Quiñones (coords.), *La imaginación hipotecada, aportaciones al debate sobre la precariedad del presente*, Madrid: Libros en Acción, ps. 245-256.
- KÖHLER (2017): Holm-Detlev Köhler, «¿La actual crisis económica como retorno a la normalidad? La baja productividad y el subempleo crónico en España», dins Jochen Mecke, Ralf Junkerjürgen i Hübert Pöppel (ed.), *Discursos de la crisis. Respuestas de la cultura española ante nuevos desafíos*, Madrid-Frankfurt am Main: Iberoamericana Editorial Vervuert, ps. 18-28.
- LABRADOR (2014): Germán Labrador, «The cannibal wave: the cultural logic of Spain's temporality of crisis (revolution, biopolitics, hunger and memory)», *Journal for Spanish Cultural Studies*, núm. 15, 1-2, ps. 241-271.
- LABRADOR (2016): Germán Labrador, «Lo que en España no ha habido. La lógica normalizadora de la cultura postfranquista en la actual crisis», *Revista hispánica moderna*, vol. 69, núm. 2, ps. 165-192.
- LÓPEZ-TERRA (2019): Federico López Terra, «Narrar la crisis. Representación y agencia en la España poscrisis», dins Christian Claesson (coord.), *Narrativas precarias. Crisis y subjetividad en la cultura española actual*, Asturias: Hoja de Lata, ps.121-156.
- MARTÍNEZ (2012): Guillem Martínez, «El concepto CT», dins Guillem Martínez (coord.), *CT o la Cultura de la Transición*, Barcelona: Debolsillo, ps. 6-11
- MATAS (2017): Àlex Matas Pons, «Cartografía ibérica y literatura comparada en *La pell de la frontera* de Francesc Serés», *Hispanic Research Journal*, núm. 19: 6, ps. 538-554.
- NAREDO & MONTIEL (2011): José Manuel Naredo i Antonio Montiel, *El modelo inmobiliario español y su culminación en el caso valenciano*, Barcelona: Icaria.
- OBSERVATORIO METROPOLITANO (2011): Observatorio Metropolitano, *La*

crisis que viene. Algunas notas para afrontar esta década, Madrid: Traficantes de sueños.

- OJEDA-CABA (2021). Júlia Ojeda Caba, «La pastoral catalana de Julià de Jòdar, profecia literaria de un país en crisis», *Orillas, Rivista d'Ispantistica*, núm. 10, ps. 148-169.
- OJEDA-CABA (2023): Júlia Ojeda Caba, «La crisi: passat i present (quan narrar es torna imperatiu)», *Concret*, núm. 4, València: 3i4 [en premsa].
- PICORNELL (2018): Mercè Picornell, «Contra l'alteritat. Fórmules d'erosió de la dicotomia jo/altre a *La pell de la frontera* (2014), de Francesc Serés», *Caplletra*, núm. 65, ps. 151-175.
- ROGER (2014): Maiol Roger, «La fricció amb la immigració és una crònica social del nostre país. Entrevista a Francesc Serés», *El País*, 24 d'octubre. Disponible en línia: <https://elpais.com/cat/2014/10/23/cultura/1414060597_372417.html> [Consulta: 9 de març de 2023].
- SERÉS (2006): Francesc Serés, *La força de la gravetat*, Barcelona: Quaderns Crema.
- SERÉS (2007): Francesc Serés, *La matèria primera*, Barcelona: Empúries.
- SERÉS (2014): Francesc Serés, *La pell de la frontera*, Barcelona: Quaderns Crema.
- SERÉS (2020): Francesc Serés, *La casa de foc*. Barcelona: Proa.
- SERÉS (2022): Francesc Serés, *La mentida més bonica*, Barcelona: Proa.
- SERRA (2023): Montserrat Serra, «Trobo a faltar més audàcia en la narrativa catalana actual. Entrevista a Xavier Pla», *Vilaweb*, 29 de gener. Disponible en línia <<https://www.vilaweb.cat/noticies/xavier-pla-trobo-a-faltar-mes-audacia-en-la-narrativa-catalana-actual/>> [Consulta: 9 de març de 2023].